

Due Diligence คืออะไร

อูณากร พฤทธิธาดา¹
ศิลปพร ศรีจันทเพชร²

บทคัดย่อ

การทำ Due Diligence นั้นความจริงแล้ว ไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย แต่หลายท่านอาจรู้สึกว่าเป็นเรื่องนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาแห่งความยุ่งยากและสับสนอันเกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจจนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาในภาคธุรกิจการเงินเมื่อกลางปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา จนต้องมีการจัดให้ทำ Due Diligence สำหรับ 58 บริษัทเงินทุนและบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ และปัญหาอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันติดตามมาและลุกลามไปในธุรกิจอื่น Due Diligence จึงถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวขวัญกันอย่างมากมาย อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่เหตุการณ์บ้านเมืองกลับสู่สภาวะปกติ การทำ Due Diligence ก็ยังเข้าไปมีบทบาทในแวดวงธุรกิจ ตัวอย่างเช่น การทำ Due Diligence เพื่อพิจารณาเหตุผลทางธุรกิจถึงความเป็นไปได้ในการรวมกิจการ การประเมินมูลค่าของกิจการ หรือการนำหลักทรัพย์เข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

คงมีบุคคลอีกจำนวนหนึ่งที่รับฟังด้วยความสงสัยว่า Due Diligence หมายถึงอะไร เขาทำงานอะไรกันจึงเรียกว่าการทำ Due Diligence บทความนี้จะจึงขอแนะนำให้ท่านผู้อ่านได้รู้จักกับการทำ Due Diligence โดยอธิบายถึงความหมายหรือคำนิยาม ข้อแตกต่างระหว่าง Due Diligence กับการสอบบัญชีและบริการเกี่ยวเนื่อง วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน ขอบเขตของการปฏิบัติงาน วิธีการและขั้นตอนในการทำ Due Diligence ตัวกลางหรือตัวแทนในการปฏิบัติงาน ประเภทของการทำ Due Diligence และการจัดทำผลการรายงานการปฏิบัติงาน

การทำ Due Diligence หรือที่บางท่านอาจเรียกว่า การสอบทานธุรกิจ (Business Review) นั้นถือเป็นงานบริการที่มีความสำคัญส่วนหนึ่งสำหรับการให้บริการในด้านที่ปรึกษาทางธุรกิจ (Advisory Services) ซึ่งถือเป็นผลิตภัณฑ์หลักผลิตภัณฑ์หนึ่งของสำนักงานที่ปรึกษาระดับแนวหน้าทั่วโลก โดยปกติแล้วสำนักงานดังกล่าวอาจให้บริการแก่ลูกค้ารายใหม่ หรือลูกค้ารายเดิมของสำนักงานก็ได้

การทำ Due Diligence มีวัตถุประสงค์แตกต่างกันตามลักษณะของงานแต่ละงาน ซึ่งขอบเขตของการปฏิบัติงาน และวิธีการปฏิบัติงานจะเป็นไปตามที่ได้ตกลงร่วมกัน ระหว่างผู้ว่าจ้าง ผู้รับงานและ/หรือบุคคลที่สามที่เกี่ยวข้อง Due Diligence จะต้องมีส่วนกลาง หรือตัวแทนในการปฏิบัติงาน เนื่องจากต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการปฏิบัติงาน ความเป็นอิสระและการรักษาความลับในเชิงการค้า การทำ Due Diligence อาจแบ่งออกเป็น Financial Due Diligence, Legal Due Diligence และ Operational Due Diligence ระดับความเข้มข้นของการปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้ผลงาน ซึ่งอาจแบ่งเป็นการตรวจสอบหรือการสอบทานเบื้องต้น (Desk Top Review) และการตรวจสอบในรายละเอียดเบื้องต้น (In depth Review)

¹ หุ้นส่วน สำนักงานไพรซ์วอเตอร์เฮาส์ คูเปอร์ส กรุงเทพฯ

² อาจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความหมายหรือคำนิยาม

ตามความเข้าใจของบุคคลทั่วไปแล้ว คำว่า “Due Diligence” มักจะถูกนำมาใช้ในความหมายของการประเมินราคาใหม่ ซึ่งฟังดูแล้วอาจเข้าใจว่าผู้ปฏิบัติงานนั้นทำงานในลักษณะที่ใกล้เคียงกับผู้ประเมินราคาอิสระของอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งจะทำให้ได้ผลของการสอบทานการประเมินราคาเป็นราคา หรือมูลค่าของธุรกิจที่สอบทาน ความเข้าใจดังกล่าวนี้ ยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เนื่องจากการสอบทานการประเมินราคาในนัยของ Due Diligence นั้นมีความหมายต่างจากการทำ Valuation ในธุรกิจใดธุรกิจหนึ่ง เพื่อให้ได้ราคาหนึ่ง หรือช่วงของราคา (Price Range) ดังเช่นที่ผู้ประเมินราคาสังหาริมทรัพย์กระทำกัน แต่ความจริงแล้ว Due Diligence มีความหมายที่กว้างและครอบคลุมขอบเขตงานได้หลายประเภท ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ว่าจ้างหรือลูกค้าแต่ละราย หรือแต่ละโอกาส ดังนั้น งาน Due Diligence จึงอาจถูกนิยามว่าเป็น “การสอบทานธุรกิจ”

บางครั้งอาจมีการให้คำนิยามของ Due Diligence ว่าเป็น “การตรวจสอบเพื่อประเมินราคาทรัพย์สิน” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “การประเมินราคาทรัพย์สิน” ซึ่งความหมายอาจจะแคบกว่าความหมายโดยทั่วไปของคำว่า Due Diligence ผู้เขียนมีความเห็นว่าคำนิยามของ Due Diligence น่าจะเป็นการตรวจสอบตามวิธีการที่ตกลงร่วมกัน (Agreed-upon Procedures) ตามความหมายที่ระบุไว้ในมาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 920 เรื่อง การตรวจสอบข้อมูลทางการเงินตามวิธีการที่ตกลงร่วมกัน ซึ่งให้ความหมายกว้างกว่าการประเมินราคาทรัพย์สิน

อาจกล่าวได้ว่า Due Diligence หมายถึง การตรวจสอบ หรือการสอบทาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถนำเสนอรายงานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่พบจากการตรวจสอบ หรือการสอบทานนั้น อย่างไรก็ตาม การทำ Due Diligence มีขอบเขตแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ว่าจ้าง ซึ่งอาจครอบคลุมตั้งแต่การสอบทานฐานะการเงินของกิจการ การสอบทานกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ การใช้วิธีการบางอย่างเพื่อตรวจสอบข้อมูลทางการเงินแต่ละรายการไปจนถึงการเสนอรายงานในการพิจารณาถึงเหตุผลทางธุรกิจในการเข้าซื้อกิจการและการสอบทานธุรกิจหลังจากได้มีการซื้อขายกิจการแล้ว ผลงานที่ได้จากการทำ Due Diligence ก็คือ รายงานข้อเท็จจริงในเรื่องนั้น ๆ

โดยรวมแล้ว การทำ Due Diligence นั้นอาจนิยามได้ว่า เป็นการตรวจสอบธุรกิจตามวัตถุประสงค์ของผู้ว่าจ้าง โดยอาจพิจารณาธุรกิจทั้งหมด หรือเพียงบางส่วนเป็นการเฉพาะเจาะจงก็ได้ ซึ่งมักจะหมายถึง การสอบทานประเภทจำกัดขอบเขต หรือการสอบทานโดยวิธีการสอบทานที่ผู้ว่าจ้างและผู้ปฏิบัติงานได้ตกลงร่วมกัน ดังนั้น การปฏิบัติงานหรือการรายงานจึงมีลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับข้อตกลงในการรับงานนั้น ๆ

ข้อแตกต่างระหว่าง Due Diligence กับ การสอบบัญชีและบริการเกี่ยวเนื่อง

มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 120 เรื่อง แม่บทของมาตรฐานการสอบบัญชี ได้จำแนกบริการของผู้สอบบัญชีเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การสอบบัญชี (Auditing) และบริการเกี่ยวเนื่อง (Related Services)

การสอบบัญชีเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบงบการเงินโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สอบบัญชีสามารถแสดงความเห็นต่องบการเงินว่าได้ จัดทำในส่วนสาระสำคัญเป็นไปตามแม่บทการบัญชีในการรายงานทางการเงินหรือไม่

ข้อแตกต่างระหว่างการสอบบัญชีและบริการเกี่ยวเนื่อง ได้แก่ ระดับความเชื่อมั่น (Assurance) ที่ผู้สอบบัญชีให้จากงานบริการนั้น และรายงานที่ออกให้กับผู้ใช้บริการ กล่าวคือ การตรวจสอบให้ความเชื่อมั่นในระดับสูงว่า งบการเงินแสดงฐานะการเงิน ผลการดำเนินงานและกระแสเงินสด โดยถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามหลักการ

บัญชีที่รับรองทั่วไป หรือไม่ ผู้สอบบัญชีจะประเมินหลักฐานที่รวบรวมจากการปฏิบัติงานตรวจสอบและให้ข้อสรุปผลงานของการสอบบัญชี ได้แก่ รายงานการสอบบัญชีที่ให้ความเชื่อมั่นเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้บริหารให้การรับรอง (Management's Assertion ซึ่งได้แก่ ความมีอยู่จริง การเกิดขึ้นจริง ความครบถ้วน สิทธิและภาระผูกพัน การตีราคา การวัดมูลค่า และการแสดงรายการและการเปิดเผยข้อมูล) ในรูปแบบที่เป็นการแสดงความเห็น

บริการเกี่ยวเนื่อง ประกอบด้วย การสอบทาน (Review) การตรวจสอบตามวิธีการที่ตกลงร่วมกัน (Agreed-upon Procedures) และการรวบรวมข้อมูล (Compilation) การสอบทานให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้ใช้งบการเงินอย่างพอประมาณว่า ข้อมูลที่สอบทานไม่แสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญและรายงานการสอบทานให้ความเชื่อมั่นเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้บริหารให้การรับรองในรูปแบบที่ไม่เป็นการแสดงความเห็น (Negative Assurance) ส่วนการตรวจสอบตามวิธีการที่ตกลงร่วมกันและการรวบรวมข้อมูลไม่ให้ความเชื่อมั่นใดๆ แก่ผู้ให้บริการ รายงานการตรวจสอบตามวิธีการที่ตกลงร่วมกันเป็นการรายงานข้อเท็จจริงที่พบจากการตรวจสอบ ผู้ใช้รายงานจะเป็นผู้ประเมินวิธีการปฏิบัติและสิ่งที่ตรวจพบตามที่รายงาน และผู้ใช้จะสรุปผลด้วยตนเองจากรายงานนั้น ส่วนรายงานการรวบรวมข้อมูลเป็นการระบุถึงข้อมูลที่รวบรวม

จากความหมายของบริการเกี่ยวเนื่องดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า Due Diligence มีความหมายใกล้เคียงกับการตรวจสอบตามวิธีการที่ตกลงร่วมกัน ซึ่งในทางปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติงานดังกล่าวอาจเป็นผู้สอบบัญชีหรือไม่ก็ได้

ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า Due Diligence ไม่ใช่การสอบบัญชี ในความหมายของการตรวจสอบ เพื่อแสดงความเห็นต่องบการเงิน งานทั้งสองประเภทนี้มีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้านเริ่มตั้งแต่วัตถุประสงค์ ขอบเขตการปฏิบัติงาน วิธีการตรวจสอบ วิธีการรายงาน และวิธีการใช้รายงาน เป็นต้น

ข้อแตกต่างระหว่างการสอบบัญชีและ Due Diligence อาจสรุปได้ ดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติงานสอบบัญชี ได้แก่ ผู้สอบบัญชีรับอนุญาตตามที่กฎหมายกำหนด ส่วนผู้ทำ Due Diligence อาจเป็นผู้สอบบัญชี หรือเป็นบุคคลอื่นที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ว่าจ้างนั้นๆ เช่น มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการซื้อขายกิจการ
2. การสอบบัญชีมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความเชื่อมั่นว่าข้อมูลทางการเงินถูกต้องตามที่ควรและเป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป ส่วน Due Diligence มีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้ว่าจ้าง เช่น เพื่อสอบทานธุรกิจหลังจากที่ได้ซื้อขายกันแล้ว หรือเพื่อสอบทานระบบการควบคุมภายใน เป็นต้น
3. ขอบเขตการปฏิบัติงานสอบบัญชีเป็นไปตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่กำหนดโดยหน่วยงานวิชาชีพส่วนวิธีการทำ Due Diligence ขึ้นอยู่กับข้อตกลงที่กำหนดไว้ในหนังสือตอบรับงาน ซึ่งผู้ปฏิบัติงานสามารถออกแบบวิธีปฏิบัติงานให้เหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการว่าจ้าง การกำหนดวิธีการปฏิบัติงานอาจใช้วิธีการที่ใช้ในงานตรวจสอบร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้ (เช่น การสอบถามและการวิเคราะห์ การขอคำยืนยัน การสังเกตการณ์ การคำนวณใหม่ การเปรียบเทียบและการตรวจสอบเอกสารหลักฐานและของจริง เป็นต้น)

อย่างไรก็ดี การใช้ดุลยพินิจของผู้ประกอบวิชาชีพ (Professional Judgment) ในการทำ Due Diligence ก็มีความสำคัญมาก ดังนั้น ขอบเขตของการตรวจสอบ หรือสอบทานของการทำ Due Diligence จึงครอบคลุมถึง การสอบทานที่กว้างกว่า แต่จะเน้นการตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) น้อยกว่าการตรวจสอบเพื่อแสดงความเห็นต่องบการเงิน

4. ผลงานที่ได้จากการสอบบัญชี คือ รายงานการสอบบัญชีที่แสดงความเห็นว่างบการเงินได้แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานอย่างถูกต้องตามที่ควรตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปหรือไม่ ส่วนผลงานจากการทำ Due Diligence ได้แก่ รายงานสรุปข้อเท็จจริงที่พบ

วัตถุประสงค์ของการทำ Due Diligence

วัตถุประสงค์ของการทำ Due Diligence มักเป็นไปตามความต้องการของลูกค้าแต่ละราย ซึ่งอาจเป็นผู้ว่าจ้าง (หรืออาจไม่ใช่ผู้ว่าจ้างก็ได้ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ผลงานนั้น) ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยลูกค้าในการประเมิน หรือ รายงานข้อเท็จจริง (Fact Reporting) สำหรับกิจการที่ทำการสอบทาน ซึ่งอาจเป็นการพิจารณาทั้งธุรกิจ หรือเพียงบาง ส่วนที่มักจะเป็นส่วนของธุรกิจที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น ลูกค้าอาจว่าจ้างให้บริษัทที่ปรึกษา (ซึ่งในหลายกรณีอาจไม่ใช่ผู้สอบบัญชี และในอีกหลายกรณีคือ ผู้สอบบัญชี) ให้เข้าทำการตรวจสอบ หรือสอบทานธุรกิจโดยรวม และรายงานถึงธุรกิจที่กิจการต้องการเข้าไปซื้อหรือขาย เพื่อเป็นการทำความเข้าใจธุรกิจโดยภาพรวมก่อนที่จะตัดสินใจซื้อ หรือขายธุรกิจนั้นว่า มีปัจจัยอะไรที่สนับสนุนให้กิจการสามารถประสบความสำเร็จต่อไปในอนาคตหลังจากการซื้อกิจการ หรือกิจการที่เข้าทำการตรวจสอบนั้นมีจุดอ่อน หรือจุดแข็งทางธุรกิจอะไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในการพิจารณา หรือเน้นให้ผู้ว่าจ้างเห็นถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้น หรือโอกาสในการบริหารธุรกิจนั้น ให้ประสบความสำเร็จต่อไปในอนาคต ดังนั้น ผลงานจากการทำ Due Diligence จึงถือเป็นการรายงานจากผู้เชี่ยวชาญที่มีความเป็นอิสระทางวิชาชีพในการสอบทานธุรกิจทั้งหมด หรือเพียงบางส่วนภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

ท่านผู้อ่านคงจะเริ่มเห็นแล้วว่าผลงานในขั้นสุดท้ายจากการทำ Due Diligence ก็คือ รายงานที่นำเสนอให้แก่ผู้ว่าจ้างตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ว่าจ้างต้องการ วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้มีได้หลากหลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. เพื่อให้ผู้ว่าจ้างเข้าใจฐานะการเงิน และผลการดำเนินงานของกิจการที่ทำการตรวจสอบ หรือสอบทาน
2. เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้ว่าจ้างในการพิจารณาเหตุผลทางธุรกิจถึงความเป็นไปได้ในการเข้าซื้อกิจการ
3. เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงของที่ปรึกษาการเงิน เช่น ที่ปรึกษาทางการเงินต้องการให้สอบทานข้อมูลพื้นฐานต่างๆของกิจการที่ต้องการนำหลักทรัพย์เข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นต้น
4. เพื่อวัตถุประสงค์ในการสอบทานธุรกิจหลังจากได้มีการซื้อขายกิจการ (Post-acquisition Review) เพื่อรายงานให้ผู้ซื้อกิจการทราบถึงรายละเอียดของธุรกิจที่ได้ซื้อมานั้น โดยอาจมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นการยืนยันว่าการตัดสินใจที่ได้ทำไปแล้วถูกต้องหรือไม่ หรือเพื่อเป็นการพิจารณาเพิ่มเติมหลังจากเข้าซื้อกิจการแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงข้อมูล หรือผลิตภัณฑ์บางอย่างโดยละเอียดมากยิ่งขึ้น
5. เพื่อเป็นการรายงานข้อมูล หรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการรวมกิจการ (Merger) การแยกกิจการที่เคยรวมกัน (Demerger) หรือการตัดสินใจเลิกลงทุน (Divest) ในส่วนงาน ผลิตภัณฑ์ หรือธุรกิจ ที่คิดว่าไม่สามารถทำกำไรได้ดีตามที่เคยคาดการณ์ไว้ในอดีต เป็นต้น
6. เพื่อวัตถุประสงค์ในการประเมินราคา หรือมูลค่าของกิจการใดกิจการหนึ่ง ซึ่งการตีราคา หรือการวัดมูลค่าของธุรกิจนั้นต้องใช้ผลของการทำ Due Diligence ในการพิจารณาต่อไปว่าผู้ประเมินราคาควรเลือกใช้วิธีการประเมินราคาวิธีใดที่เหมาะสมที่สุด

ทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นเพียงตัวอย่างวัตถุประสงค์ของการทำ Due Diligence ซึ่งท่านผู้อ่านมักจะพบเห็นวัตถุประสงค์ดังกล่าวโดยทั่วไปในทางปฏิบัติ แต่วัตถุประสงค์ของการทำ Due Diligence อาจลึกซึ้ง หรือเป็นการเฉพาะเจาะจงมากขึ้นไปอีกก็ได้ เช่น

1. เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในรายละเอียดเกี่ยวกับธุรกิจที่มีปัญหาซึ่งธุรกิจนั้นอยู่ในภาวะที่ต้องการ ความสนับสนุนทางการเงินเพื่อช่วยเหลือในเรื่องสภาพคล่องในการดำเนินงานให้ธุรกิจสามารถดำเนินงานต่อเนื่องได้
2. เพื่อตรวจสอบ หรือสอบถามข้อกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ เนื่องจากกฎหมายและข้อบังคับต่างๆอาจกำหนดสิ่งที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติตามในการประกอบธุรกิจ กิจกรรมบางประเภทอาจดำเนินงานในอุตสาหกรรมที่มีกฎเกณฑ์เข้มงวด เช่น ธนาคารพาณิชย์และบริษัทที่ประกอบธุรกิจเคมีภัณฑ์ (ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น) ในขณะที่บางกิจการอาจมีเพียงกฎหมายและข้อบังคับทั่วไปที่เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจนั้น ตัวอย่างเช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยและสุขภาพของพนักงานและการจ้างงาน การทำ Due Diligence จึงสามารถเข้าไปช่วยผู้บริหารหรือผู้ว่าจ้างในการสอบถามการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่กิจการอาจไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับนั้นทั้งนี้เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการถูกปรับหรือเรียกร้องค่าเสียหาย นอกจากนี้การทำ Due Diligence ยังอาจครอบคลุมไปถึงการตรวจจับทุจริต การสอบถามในเรื่องการกำกับดูแลกิจการ (Corporate Governance) เป็นต้น

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดสำหรับเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2540 ได้แก่ การที่ “คณะกรรมการกำกับการควบหรือโอนกิจการของสถาบันการเงิน” ได้สั่งให้มีการตรวจสอบสินทรัพย์และหนี้สินของสถาบันการเงิน 16 แห่ง และอีก 42 แห่ง ที่ถูกสั่งให้ระงับการดำเนินกิจการไปเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน และวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2540 ตามลำดับ สำหรับตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2541 ได้แก่ การที่ทางการสั่งการให้ลดทุนสำหรับ 4 ธนาคารขนาดเล็ก และ 7 สถาบันการเงินที่มีปัญหาเรื่องสภาพคล่อง เป็นต้น

การตรวจสอบ หรือสอบถามสินทรัพย์และหนี้สินของสถาบันการเงินเหล่านั้นที่ทำโดยสำนักงาน หรือบริษัทที่ปรึกษาต่างๆ จึงเป็นไปตามเงื่อนไขทางกฎหมาย วิธีการ สอบทานหลักๆที่บริษัทที่ปรึกษาเหล่านั้นใช้กับสถาบันการเงินที่ถูกทางการสั่งให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งมีเนื้อหาหลักเหมือนกับการทำ Due Diligence โดยทั่วไป เพียงแต่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่คณะกรรมการต้องการ คณะกรรมการอาจกำหนดให้ผู้ปฏิบัติงานเน้นการตรวจสอบ หรือสอบถามรายการบางรายการหรือบางเรื่องเป็นพิเศษ เช่น คณะกรรมการฯ ขอให้พิจารณาถึงการจัดชั้นหนี้สงสัยจะสูญให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้า (เช่น เกณฑ์ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด หรือเกณฑ์ที่เป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป เป็นต้น)

ขอบเขตการปฏิบัติงาน

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ขอบเขตของการทำ Due Diligence ขึ้นกับวัตถุประสงค์ และวิธีการตรวจสอบหรือสอบถามเป็นหลัก วัตถุประสงค์ของผู้ว่าจ้างมักต้องการให้บริษัทที่ปรึกษาทำการสอบทานธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งที่ผู้ว่าจ้างให้ความสนใจอยู่ โดยให้พิจารณาถึงการดำเนินงานต่อเนื่องและปัจจัยความสำเร็จของธุรกิจในอดีต ปัจจุบัน ตลอดจนถึงอนาคตด้วย ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บริษัทที่ปรึกษาเหล่านั้นจะต้องทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงลักษณะธุรกิจที่ผู้ว่าจ้างกำลังสนใจอยู่ รวมถึงสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน รวมทั้งปัญหาต่างๆและความเสี่ยงทางธุรกิจที่เคยมีในอดีต และความเสี่ยงที่กำลังประสบในปัจจุบันและที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

ส่วนวิธีการตรวจสอบ หรือวิธีการสอบทานนั้น ทั้งผู้ว่าจ้างและผู้ปฏิบัติจะต้องทำความตกลงกันไว้ล่วงหน้าเสมอ ทั้งนี้เพื่อป้องกันข้อโต้แย้งที่อาจเกิดขึ้นภายหลัง ดังนั้น การกำหนดข้อตกลงในการรับงานจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อช่วยไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดในเรื่องต่างๆ เช่น วัตถุประสงค์และขอบเขตของงาน ขอบเขต ความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงาน และรูปแบบของรายงาน เป็นต้น นั่นคือ ผู้ปฏิบัติงานต้องแน่ใจว่าผู้ว่าจ้างและฝ่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับรายงานนั้นมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับวิธีการที่ตกลงร่วมกันและเงื่อนไขของการรับงาน โดยทั่วไป เรื่องที่ควรตกลงร่วมกัน รวมถึงเรื่องต่อไปนี้

- ลักษณะของงาน
- วัตถุประสงค์ของงาน
- ข้อมูลทางการเงินที่จะให้ตรวจสอบ หรือสอบทาน
- ลักษณะ ระยะเวลา และขอบเขตของการปฏิบัติงาน
- รูปแบบของรายงาน
- ข้อจำกัดในการเผยแพร่รายงาน

โดยทั่วไป การทำ Due Diligence จะมีขอบเขตการสอบทานมากกว่าการตรวจสอบสมุด หรือหลักฐานทางบัญชี ซึ่งจะครอบคลุมการตรวจสอบและการสอบทานทุกเรื่องตามวัตถุประสงค์ที่ตกลงร่วมกัน ขอบเขตดังกล่าวอาจหมายถึงการสอบทานในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

- ความสามารถในการทำกำไรของกิจการ
- ความสามารถและความต่อเนื่องของผู้บริหารกิจการ
- นโยบาย หรือการจัดการเกี่ยวกับเงินบำเหน็จ บำนาญพนักงาน
- ความเหมาะสมและเพียงพอของวัตถุดิบและแรงงาน
- สภาพการแข่งขันของธุรกิจ
- อายุการใช้งานของโรงงานและเครื่องจักร
- เงื่อนไขการค้าขายของกิจการ
- จุดคุ้มทุนของกิจการ เช่น จุดคุ้มทุนสูงหรือต่ำเพียงใด
- การตอบสนองและการปรับตัวของกิจการต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านสมัณนิยม
- ธุรกิจได้ทำการค้าขายกับผู้ซื้อเพียงรายเดียว หรือจำนวนผู้ซื้อน้อยเกินไปหรือไม่
- โอกาสเสี่ยงทางธุรกิจ หรือทางการเงิน เช่น ความเสี่ยงทางด้านภาษี หนี้สินที่อาจเกิดขึ้น หรือโอกาสที่อาจถูกเรียกร้องค่าเสียหายจากลูกค้า หรือบุคคลที่สาม
- ความเหมาะสมและเพียงพอของระบบข้อมูลสารสนเทศในการสนับสนุนการดำเนินธุรกิจต่อไปในอนาคต
- สอบทานระบบข้อมูลสารสนเทศ
- สอบทานระบบบัญชี

ขั้นตอนการทำ Due Diligence

เนื่องจากการทำ Due Diligence มีลักษณะเฉพาะตามข้อตกลงในการตอบรับงานแต่ละครั้งและเป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของผู้ว่าจ้าง ขั้นตอนในการปฏิบัติงานจึงไม่อาจกำหนดได้แน่นอน อย่างไรก็ตาม การทำ Due Diligence อาจสรุปเป็นขั้นตอนคร่าวๆ ได้ดังนี้

1. ก่อนที่จะเริ่มทำ Due Diligence ได้นั้น ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความเข้าใจและคุ้นเคยกับรายการที่จะสอบทานหรือตรวจสอบ ตัวอย่างเช่น หากสัญญาว่าจ้างกำหนดให้สอบทานกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกิจการ ผู้ปฏิบัติงานก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในกฎระเบียบนั้นเป็นอย่างดี หรือหากสัญญาว่าจ้างกำหนดให้รายงานข้อมูลเบื้องต้นในการพิจารณาเหตุผลทางธุรกิจถึงความเป็นไปได้ในการเข้าซื้อธุรกิจแห่งหนึ่ง ผู้ปฏิบัติงานก็ต้องสอบทานร่างสัญญาซื้อขาย รวมทั้งข้อตกลงต่างๆ (Memorandum of Understanding) ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. เมื่อมีความเข้าใจในเบื้องต้นในเรื่องที่จำเป็นแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ การกำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตการปฏิบัติงาน ซึ่งจะต้องมีความชัดเจน วัตถุประสงค์และขอบเขตการปฏิบัติงานดังกล่าว (รวมทั้งระยะเวลาในการปฏิบัติงานให้แล้วเสร็จและรูปแบบการรายงาน) จะระบุไว้ในหนังสือตอบรับงาน

บริษัทที่ปรึกษาต่างๆ หรือผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการว่าจ้างตลอดเวลาที่ปฏิบัติงานอยู่ เพื่อให้งานนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ นั่นคือ ผู้ตรวจสอบ หรือผู้สอบทานมักจะตั้งคำถามไว้เสมอว่า (1) ใครคือลูกค้าหรือผู้ว่าจ้าง และ (2) หากผู้ตรวจสอบ หรือผู้สอบทานสมมติว่าตัวเองเป็นผู้ว่าจ้างแล้ว คิดว่าตนเองต้องการอะไรจากงานสอบทานนี้

คำถามหลักข้างต้นทำให้ทั้งผู้ว่าจ้างและบริษัทที่ปรึกษาต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขและขอบเขตของการทำงานก่อนที่จะเริ่มปฏิบัติงาน เช่น วัตถุประสงค์และขอบเขตของการปฏิบัติงาน (Term of Reference) รวมทั้งการรายงานผลการตรวจสอบหรือสอบทาน เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้ว่าจ้างและบริษัทที่ปรึกษาในเรื่องสำคัญต่างๆ และเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนและเสียเวลาโดยไม่จำเป็น

ปัจจัยในระยะเวลาในการปฏิบัติงานและการรายงานก็ถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างหนึ่ง เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ว ลูกค้าหรือผู้ว่าจ้างมักจะให้เวลาจำกัดมากในการปฏิบัติงาน อันเป็นผลมาจากการที่ผู้ว่าจ้างมีเวลาจำกัดเช่นกัน ก่อนที่จะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ต้องตกลงซื้อขายกิจการภายในเวลาจำกัด เป็นต้น

ในทางปฏิบัติอาจมีโอกาสนั่นกันที่จะเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงานจนทำให้จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ ขอบเขตการปฏิบัติงานและการรายงานผลการตรวจสอบหรือการสอบทาน ผู้ปฏิบัติงาน Due Diligence จึงต้องยึดหลักที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมและเหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ความละเอียดอ่อนในเรื่องของวัตถุประสงค์และขอบเขตการปฏิบัติงาน จึงทำให้การทำ Due Diligence แต่ละครั้งอาจไม่มีส่วนใดที่เหมือนกันเลยแม้แต่อย่าง

วัตถุประสงค์ และขอบเขตงานเฉพาะอย่างดังกล่าวข้างต้นเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ทำให้การทำ Due Diligence นั้นมีความเสี่ยงสูงมาก เนื่องจากผลการตรวจสอบ หรือผลการสอบทานนั้นถูกนำไปใช้ในกรณีพิเศษสำหรับลูกค้าหรือผู้ว่าจ้างนั่นเอง ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานจึงจำเป็นต้องใช้ความระมัดระวังและรอบคอบเป็นพิเศษเช่นกัน หรือที่เรียกกันว่าต้องใช้ Due Care อย่างมาก เพื่อเป็นการลดหรือควบคุมความเสี่ยง และเพื่อมิให้เกิดความผิดพลาดในการปฏิบัติงาน และการรายงานผลการปฏิบัติงานนั่นเอง

3. หลังจากที่ได้มีการตกลงร่วมกันในวัตถุประสงค์ และขอบเขตการปฏิบัติงานแล้ว ผู้ปฏิบัติงานก็จะจัดทีมงานที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ทำการสอบทาน หรือตรวจสอบนั้น

4. การปฏิบัติงานในรายละเอียดนั้นจะขึ้นอยู่กับว่าจ้างในแต่ละครั้ง ผู้ปฏิบัติงานอาจใช้วิธีการตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปร่วมด้วยก็ได้ อย่างไรก็ตาม การทำ Due Diligence ไม่ควรจำกัดเฉพาะการตรวจสอบเอกสาร (เช่น รายงานการประชุมของผู้บริหาร แผนธุรกิจ ข้อมูลทางการเงิน กระดาษทำการของผู้สอบบัญชี และสัญญาต่าง ๆ) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสอบถามข้อมูลจากผู้บริหารระดับสูง การเข้าไปสังเกตการณ์การปฏิบัติงานด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการที่ตกลงร่วมกัน

5. ผลงานของการทำ Due Diligence ก็คือ รายงานข้อเท็จจริงที่พบ ผู้ใช้รายงานจะเป็นผู้ประเมินวิธีปฏิบัติงานและสิ่งที่ตรวจพบตามรายงานนั้น รายงานข้อเท็จจริงนี้ควรใช้เฉพาะฝ่ายต่าง ๆ ที่ได้ตกลงร่วมกันในการกำหนดวิธีปฏิบัติงาน เนื่องจากบุคคลอื่นที่ไม่ทราบถึงเหตุผลของการใช้วิธีปฏิบัติงานนั้น อาจแปลความหมายของรายงานไปในทางที่ไม่ถูกต้อง อีกทั้งข้อมูลในรายงานก็เป็นความลับทางธุรกิจ ซึ่งไม่อาจเปิดเผยให้แก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องได้

ตัวกลางในการปฏิบัติงาน

ผู้อ่านอาจยังมีข้อสงสัยว่า ทำไมผู้สนใจลงทุน หรือผู้ที่สนใจซื้อกิจการ จึงไม่ปฏิบัติงานตรวจสอบ หรือสอบทานด้วยตนเอง ทำไมจึงต้องมีผู้ประกอบวิชาชีพอิสระเป็นตัวกลาง จนทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงเกินความจำเป็นไปหรือไม่ เหตุผลของการที่ต้องใช้ตัวแทน หรือตัวกลางดังเช่นผู้ประกอบวิชาชีพอิสระ เนื่องจากเหตุผลต่อไปนี้

1. ความเชี่ยวชาญและความชำนาญในการปฏิบัติงาน
2. ความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน
3. การรักษาความลับในเชิงการค้า

ความเชี่ยวชาญ

โดยปกติแล้ว ผู้ที่สามารถปฏิบัติงาน Due Diligence ได้จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ และมีความเข้าใจในการปฏิบัติงานในลักษณะนี้เป็นอย่างมากจึงจะสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายของผู้ว่าจ้างได้ภายในระยะเวลาจำกัด นอกจากนี้ งานประเภทนี้มักจะมีความเสี่ยงสูงมาก เนื่องจากเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจครั้งสำคัญของผู้ว่าจ้าง

โดยทั่วไปแล้ว ผู้ว่าจ้างยอมให้เกิดความผิดพลาดในข้อมูลไม่ได้เลย เนื่องจากความผิดพลาดหมายถึงความเสียหายอันใหญ่หลวงที่จะตามมา ความเสียหายดังกล่าว อาจรวมถึง เงินลงทุนจำนวนมหาศาล หรือชื่อเสียงที่สั่งสมมานานของผู้ว่าจ้าง ผู้ว่าจ้างจึงต้องการผู้เชี่ยวชาญและชำนาญงานเป็นพิเศษ หากเทียบกับการคือนักบินแล้ว งานประเภทนี้ต้องใช้นักบินที่มีชั่วโมงบินที่สูงมากที่สุดเท่าที่จะหามาได้เพื่อช่วยในการบริหารความเสี่ยงจากการรับงาน ผู้ปฏิบัติงานซึ่งเป็นสมาชิกหลักในทีมงานมักเคยผ่านการปฏิบัติงานในลักษณะเดียวกัน หรือในลักษณะใกล้เคียงกันมาแล้วจนทำให้สามารถใช้ประสบการณ์ดังกล่าวในการวิเคราะห์ และแจกแจงเหตุและผลของปัจจัยทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ชั่วโมงบินที่วันนี้จึงเป็นปัจจัยบ่งชี้ประการหนึ่งที่ทำให้เข้าใจได้ไม่ยากว่าทำไมค่าธรรมเนียมสำหรับงานประเภทนี้จึงมีจำนวนสูงมาก เมื่อเทียบกับการตรวจสอบตามปกติเพื่อแสดงความเห็นต่องบการเงิน ปัจจัยหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้ค่าธรรมเนียมสูงมากก็คือ งานลักษณะนี้มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากเป็นการทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่พิเศษ เป็นการเฉพาะเจาะจงของงานแต่ละงานไป ข้อเท็จจริงนี้คงถือว่าสอดคล้องกับหลักการบริหารการเงินที่ว่าผลตอบแทนขึ้นอยู่กับปัจจัยความเสี่ยงนั่นเอง

ความเป็นอิสระ

เหตุผลที่สำคัญอีกข้อหนึ่งของการมีตัวแทนในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ความเป็นอิสระ หรือไม่มีส่วนได้เสียในงานที่ปฏิบัติของตัวแทน คุณสมบัติดังกล่าวถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญมากในการปฏิบัติงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เที่ยงธรรมและไม่โอนเอียงเพื่อผลประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ก็จะทำให้ผู้ว่าจ้างสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องด้วย

ความลับในเชิงการค้า

ผู้ว่าจ้างมักจะว่าจ้างผู้ประกอบการวิชาชีพอิสระให้ปฏิบัติงานตรวจสอบ หรือสอบทานก่อนการตัดสินใจซื้อขายกิจการ หรือก่อนที่จะมีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งในเชิงการค้า ในทางปฏิบัติ โอกาสที่การตกลงซื้อขาย การรวมกิจการ หรือข้อตกลงทางการค้าอย่างใดอย่างหนึ่งอาจไม่เกิดขึ้น ดังนั้น ในกรณีที่ไม่มีตัวกลางหรือตัวแทนที่เป็นผู้ประกอบการวิชาชีพอิสระเข้ามาทำหน้าที่ตรวจสอบ หรือสอบทานแล้ว กิจการที่ถูกตรวจสอบ หรือสอบทานนั้น เกรงว่าหากการเจรจาไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว ความลับเชิงการค้าของกิจการอาจรั่วไหลไปยังผู้อื่น หรือคู่แข่งทางการค้า เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว จึงมีการกำหนดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในเชิงธุรกิจที่ต้องมีตัวกลางหรือตัวแทนเข้ามาปฏิบัติงาน ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามจรรยาบรรณของผู้ประกอบการวิชาชีพอิสระ โดยไม่เปิดเผยความลับในเชิงการค้าให้กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ผู้ว่าจ้างอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการรั่วไหลข้อมูลในทางการค้านั่นเอง

อนึ่ง โดยปกติ ในการปฏิบัติงาน ผู้ประกอบการวิชาชีพจะต้องปฏิบัติตามมรรยาทของวิชาชีพที่กำหนดโดยสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพ หรือหน่วยงานกำกับดูแลตามกฎหมายอยู่แล้ว เช่น หากผู้สอบบัญชีเป็นผู้ทำ Due Diligence ผู้สอบบัญชีก็ต้องปฏิบัติตามมรรยาทของผู้สอบบัญชี ซึ่งรวมถึง มรรยาทในเรื่องความเที่ยงธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต ความรู้ความสามารถและมาตรฐานในการปฏิบัติงาน มรรยาทต่อลูกค้า และมรรยาททั่วไป เป็นต้น

ประเภทของการทำ Due Diligence

การทำ Due Diligence อาจแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. Financial Due Diligence

การทำ Due Diligence ประเภทนี้จะเน้นการสอบทานหรือการตรวจสอบข้อมูลทางการเงินเป็นส่วนใหญ่ โดยพิจารณาความถูกต้องของตัวเลขและข้อมูลทางการเงิน รวมทั้งพิจารณาผลเสียหาย หรือผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจนทำให้มูลค่าของสินทรัพย์ หนี้สิน หรือส่วนของทุนถูกกระทบให้เปลี่ยนแปลงไปจากตัวเลขที่ปรากฏอยู่ในบัญชี หรืองบการเงิน ณ วันใดวันหนึ่งตามที่ตกลงกัน เช่น ผู้ว่าจ้างอาจต้องการให้ผู้ปฏิบัติงานตรวจสอบข้อมูลทางการเงินบางรายการ เช่น สินทรัพย์แสดงไว้สูงเกินไปหรือไม่ หรือหนี้สินแสดงไว้ต่ำเกินไปหรือไม่ หรืออาจต้องการให้วิเคราะห์คุณภาพของกำไร รวมทั้งประเมินความเป็นไปได้ของข้อมูลทางการเงินที่เกี่ยวกับอนาคต เป็นต้น

เนื่องจากลักษณะของการทำ Due Diligence ดังกล่าวนี้นี้ จึงทำให้หลายท่านให้คำจำกัดความของ การทำ Due Diligence ว่าเป็นการประเมินราคา หรือมูลค่าสินทรัพย์และหนี้สินนั่นเอง ลักษณะการตรวจสอบแบบการประเมินราคาดังกล่าวจึงเป็นการทำ Due Diligence ที่เหมาะสมสำหรับสถาบันการเงิน หรือบริษัทที่มีปัญหาเรื่องสภาพคล่อง หรือบริษัทที่มีปัญหาเรื่องการดำเนินงานต่อเนื่อง

2. Legal Due Diligence

การทำ Due Diligence ประเภทนี้เป็นการพิจารณาความปกติ หรือความผิดปกติในแง่กฎหมาย และส่วนใหญ่จะรวมถึงด้านภาษีอากรด้วย ตัวอย่างของการทำ Legal Due Diligence เช่น กิจการอยู่ในภาวะเสี่ยงสูงมาก

ต่อการถูกฟ้องร้องในเรื่องการทำให้สภาพแวดล้อมเสียหาย รายการดังกล่าวยังไม่ปรากฏในงบการเงิน เนื่องจากยังมีความไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวมีความสำคัญมากต่อการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาว่าอาจมีผลกระทบต่อภาระดำเนินงาน และเงินลงทุนสำหรับเครื่องมือที่ช่วยลดปัญหาที่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

Legal Due Diligence ยังครอบคลุมถึงผลของสัญญาต่างๆ ที่กิจการมีอยู่กับบุคคลภายนอก และกับพนักงานภายในองค์กร เช่น การทำ Legal Due Diligence เพื่อให้ทราบถึงภาระผูกพัน หรือหนี้สินที่อาจเกิดขึ้นจากข้อผูกพันหรือสัญญาที่ผู้บริหารกิจการได้ทำไว้ ซึ่งเป็นสัญญาที่ไม่อาจยกเลิกได้ไม่ว่ากรณีใดๆ ก็ตาม สัญญาดังกล่าวอาจมีผลผูกพันระยะยาวถึงผู้ที่มาซื้อกิจการในภายหลัง เป็นต้น

3. Operational Due Diligence

การทำ Operational Due Diligence มักจะครอบคลุมถึงการตรวจสอบ และการสำรวจความเป็นไปได้ในด้านการปฏิบัติงาน โดยมีวัตถุประสงค์ตามที่ผู้ว่าจ้างต้องการ

โดยปกติ ผู้ว่าจ้างมักจะให้พิจารณาว่าการปฏิบัติงานมีจุดเด่น จุดด้อยอะไร หรือเพื่อพิจารณาว่าหากมีการตกลงซื้อกิจการนี้แล้ว ผู้ว่าจ้างจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานใหม่ โดยการลงทุนในเครื่องมือ เครื่องจักร คอมพิวเตอร์ หรือเทคโนโลยีอื่น ๆ อีกหรือไม่ เป็นต้น

กล่าวโดยย่อแล้ว การทำ Due Diligence นั้น ผู้รับงานจะปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ว่าจ้าง หรือบุคคลที่สามผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง รวมทั้งขอบเขตการปฏิบัติงานตามที่ตกลงร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด สัญญาอาจจะระบุว่าผู้ว่าจ้างเป็นผู้จ่ายเงิน แต่ผู้กำหนดวัตถุประสงค์ หรือขอบเขตการปฏิบัติงานอาจเป็นอีกบุคคลหนึ่งก็ได้

ตัวอย่างของกรณีผู้จ่ายเงิน และผู้กำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานเป็นคนละบุคคลกัน ได้แก่ กรณีของ 58 สถาบันการเงิน ซึ่งคณะกรรมการกำกับดูแลการควบรวมหรือโอนกิจการของสถาบันการเงินหรือกองทุนฟื้นฟู เป็นผู้มีส่วนในการตัดสินใจเลือกขอบเขตและวิธีการตรวจสอบ ในขณะที่ผู้จ่ายเงินจะเป็นกิจการที่ถูกตรวจสอบ เป็นต้น

ในบางสถานการณ์ ตัวอย่างเช่น หน่วยงานกำกับดูแล ผู้แทนของอุตสาหกรรม และผู้แทนของหน่วยงานวิชาชีพทางการเงินได้ตกลงร่วมกันเกี่ยวกับวิธีการที่จะให้ผู้ปฏิบัติงานใช้ ผู้ปฏิบัติงานอาจไม่สามารถปรึกษาหารือเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานกับทุกฝ่ายที่จะใช้รายงานได้ ในกรณีเช่นนี้ ผู้ปฏิบัติงานอาจพิจารณาใช้วิธี เช่น ปรึกษาหารือถึงวิธีปฏิบัติกับผู้แทนของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการใช้รายงาน รวมทั้งสอบถามหนังสือโต้ตอบของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบ หรืองานสอบทานนั้น

ระดับความเข้มข้นของการปฏิบัติงาน

ความเข้มข้นของการปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ว่าจ้างว่าต้องการให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานมากน้อยในระดับใด ในทางปฏิบัติ ระดับความเข้มข้น หรือความละเอียดของการทำ Due Diligence อาจแบ่งออกเป็น การตรวจสอบหรือการสอบทานเบื้องต้น (Desk Top Review) และการตรวจสอบในรายละเอียดเบื้องต้น (In depth Review)

คำว่า Desk Top Review หรือ Inch-deep Mile-wide เป็นการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานะของกิจการที่ได้รับความสนใจ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการพิจารณาว่าสมควรเดินหน้าต่อไปหรือไม่ ที่กล่าวว่า เดินหน้าต่อหมายถึง การสำรวจโดยละเอียด หรือเพิ่มความเข้มข้นของการตรวจสอบ หรือสอบทานนั่นเอง ซึ่งในภาษาอังกฤษมักจะใช้คำว่า In depth Review นั่นเอง

บางครั้ง ผู้ว่าจ้างอาจข้ามขั้นตอนแรกในการสอบทานข้อมูลเบื้องต้นก็ได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ต้องการเสียเวลาในขั้นตอนแรก หรือต้องการประหยัดค่าใช้จ่าย ผู้ว่าจ้างจึงขอให้การสอบทานหรือตรวจสอบในรายละเอียดเลยอย่างไรก็ดี ในบางครั้ง ผู้ว่าจ้างอาจคิดว่าเป็นการเสี่ยงเกินไป หรือเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปจนความจำเป็นหากให้ลงมือปฏิบัติการในขั้นรายละเอียด จึงให้บริษัทที่ปรึกษาตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้น เพื่อการตัดสินใจคร่าว ๆ ก่อนขั้นหนึ่ง เพื่อใช้ในการพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้จากการสำรวจในขั้นนี้และนำไปตัดสินใจว่าควรเดินหน้าต่อหรือไม่ หากพบว่ามีความเสี่ยงสูงเกินกว่าจะรับได้ ผู้ว่าจ้างอาจตัดสินใจ ณ จุดนั้นว่าให้เลิกดำเนินการต่อโดยไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม

การรายงานและการนำเสนอผลงาน

การนำเสนอผลจากการทำ Due Diligence มักจะไม่มีรูปแบบที่เป็นมาตรฐานกำหนดไว้ ดังเช่นการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตในรายงานการสอบบัญชี แต่การรายงานจากการทำ Due Diligence มักเป็น “รายงานแบบยาว” (Long form Report) ซึ่งมีความแตกต่างกันสำหรับงานแต่ละงาน ทั้งนี้เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการทำ Due Diligence จะแตกต่างกันไม่มากนักน้อย จึงทำให้มีผู้กล่าวว่า ในการทำ Due Diligence ร้อยครั้ง ผู้ปฏิบัติงานจะมีรูปแบบการรายงานร้อยแบบ เนื่องจากงานแต่ละงานจะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวจนทำให้รายงานมีทั้งรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม โครงสร้างการรายงาน มักจะคล้าย ๆ กัน โดยมีหัวข้อหลัก ๆ ดังนี้

1. บทนำ

โดยทั่วไป บทนำจะกล่าวถึงเรื่องต่อไปนี้

- เงื่อนไขและขอบเขตของงานตามสัญญา รวมทั้งความรับผิดชอบตามกฎหมายของผู้ปฏิบัติงาน
- วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน
- ช่วงเวลาของข้อมูลที่ผู้ปฏิบัติงานจะทำการตรวจสอบ หรือสอบทาน
- แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการตรวจสอบ หรือสอบทาน

2. บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทสรุปนี้ จะเน้นเฉพาะรายการสำคัญ ๆ ที่ผู้ปฏิบัติคิดว่าเป็นที่สนใจเป็นพิเศษต่อผู้ใช้รายงาน

3. รายละเอียดของงานที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว และผลที่ได้จากการปฏิบัติงานทั้งที่เป็นจุดเด่น จุดด้อย หรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสียหาย รายงานในส่วนนี้มักจะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันอย่างมาตามวัตถุประสงค์ของการว่าจ้าง ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น นอกจากนี้ ส่วนหนึ่งของรายงานมักจะรวมข้อความที่ห้ามเด็ดขาดไม่ให้ผู้ใช้รายงาน หรือผู้ว่าจ้างเปิดเผยข้อมูลที่ได้จากการใช้รายงานเพื่อเป็นการป้องกันการเปิดเผยความลับเชิงการค้าของกิจการที่ถูกตรวจสอบ หรือสอบทานนั่นเอง

บทสรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้อ่านอาจคิดว่าการทำ Due Diligence น่าจะทำได้ง่าย เนื่องจากเป็นการทำงานที่ไม่มีขอบเขตตามมาตรฐานวิชาชีพกำหนดไว้ แต่การที่ไม่มีขอบเขต หรือวิธีการที่แน่นอนนี้เองที่ทำให้งาน Due Diligence นั้นยาก และมีความเสี่ยงสูง ผู้ปฏิบัติงานต้องใช้ความระมัดระวังรอบคอบเป็นอย่างมากในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ งาน Due Diligence จึงเป็นงานที่ละเอียดอ่อน และมีความสำคัญต่อการตัดสินใจต่อไป อาจกล่าวได้ว่า Due Diligence เปรียบเหมือนหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญต่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเชิงพาณิชย์นั่นเอง

บรรณานุกรม

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2544), มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 120 เรื่อง
แม่บทของมาตรฐานการสอบบัญชี, กรุงเทพฯ : บริษัท พีเอ ลิฟวิ่ง จำกัด.

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2544), มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 250 เรื่อง
การพิจารณาถึงกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกิจการที่ตรวจสอบ, กรุงเทพฯ : บริษัท พี เอ ลิฟวิ่ง
จำกัด.

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2544), มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 800 เรื่อง
รายงานการตรวจสอบเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ, กรุงเทพฯ : บริษัท พีเอ ลิฟวิ่ง จำกัด.

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2544), มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 920 เรื่อง
การตรวจสอบข้อมูลทางการเงินตามวิธีการที่ตกลงร่วมกัน, กรุงเทพฯ : บริษัท พีเอ ลิฟวิ่ง จำกัด.

Ratliff, Wallace, Sumners, McFarland and Loebbecke (1996), “Fraud Audit”, **Internal Auditing Principles and Techniques**, Second Edition, The Institute of Internal Auditors: 861–903.

Thornhill T. William (1995), **Forensic Accounting: How to Investigate Financial Fraud**, Irwin Publishing.

Woods J., “Due Diligence or Audit: It’s all in Name”, www.FinanceAsia.com, 23 August 2001.